

ÖLÜ DENİZ EL YAZMALARI

Halil TEMİZTÜRK

EskiYeni Yayınları: 140

ÖLÜ DENİZ EL YAZMALARI

Halil TEMİZTÜRK

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Ekim 2022

ISBN: 978-625-7673-52-5

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

ÖLÜ DENİZ EL YAZMALARI

Halil TEMİZTÜRK

Ankara 2022

Halil TEMİZTÜRK

1983 yılında Sivas'ın Altınyayla ilçesinde dünyaya geldi. 2004 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2012 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisansını, 2019 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi alanında doktorasını tamamladı. 2015 yılına kadar Tekirdağ ve İstanbul'un çeşitli ilçelerinde öğretmenlik vazifesinde bulundu. 2015 ve 2019 yılları arasında Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Dinler Tarihi araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2021 yılından itibaren Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesinde akademik çalışmalarına devam etmektedir. Eskiyei Yayınları'ndan çıkan *“Bir Mistik Rahibe Bingenli Hildegard”* ve *“Hıristiyan Mistisizmine Giriş”* adlı kitabın yanında çeşitli dergilerde yayınlanan makaleleri ve sempozyum bildirileri mevcuttur.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ-----	9
KISALTMALAR-----	11
GİRİŞ-----	13
İsimlendirme Problemi: Ölü deniz Yazmaları mı, Kumran	
Metinleri mi?-----	16
Ölü deniz Yazmalarının Etkileri-----	18
Politik Bir Araç Olarak Ölü deniz Yazmaları-----	23
Kaynaklar-----	24

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZMALARIN KEŞİF SÜRECİ, KAZI BÖLGELERİ VE

EDİTÖRYAL ÇALIŞMALAR-----	29
1. Yazmaların Keşfi ve Tarihsel Süreçte Yapılan Arkeolojik Çalışmalar-29	
1.1. İlk Keşif-----	31
1.2. Bedevilerden Antikacı ve Araştırmacılara: İlk Keşif Sonrası	
Süreç-----	32
1.3. Yazmaların Yayınlanma Sürecine Kadar Olan Gelişmeler --34	
2. Keşiflerin Yapıldığı Bölgeler-----	46
2.1. Masada Bölgesi-----	47
2.2. Murabbaat Bölgesi-----	49
2.3. Daliyeh Bölgesi-----	50
2.4. Nahal Hever Bölgesi-----	50
2.5. Nahal Sellim (Seiyal) Bölgesi-----	50
2.6. Mishmar Bölgesi-----	51
2.7. Mird Harabeleri Bölgesi-----	51
2.8. Kumran Bölgesi-----	51
3. Yazmaların Tarihlendirilmesi-----	52
4. Yazmaların Orijinalleri-----	53
5. Yazmaların Kodlanması ve Mağaralara Göre Tasnif Edilmesi ---54	
5.1. Yazmaların Kodlanması-----	54
5.2. Mağara Tasnifli Yazmalar Listesi-----	55

İKİNCİ BÖLÜM

YAZMALARIN İÇERİKLERİ ve ANA KAYNAKLARIN

TANITIMI-----	63
1. Ana Kaynakların Tanıtımı -----	65
1.1. Toplum (Cemaat) Kuralları -----	65
1.2. Şam Belgesi -----	71
1.3. Savaş Kuralları-----	79
1.4. Tapınak Kuralları-----	81
1.5. Şükran İlahileri-----	85
1.6. Bazı Torah Emirleri -----	86
1.7. Yeşaya/İşaya Yazması-----	86
1.8. Nahum Yorumu -----	89
1.9. Bakır Yazma -----	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖNEMİN YAHUDİ TOPLULUKLARI ve KUMRAN

CEMAATİNİN KİMLİĞİ -----	92
1. Dönemin Yahudi Toplum Geleneği-----	95
1.1. Ferisiler-----	95
1.2. Sadukiler -----	96
1.3. Samiriler -----	97
1.4. Esseniler-----	98
2. Gizemli bir Yahudi Topluluğu: Kumran Cemaati -----	100
3. Cemaatin Kimliği Üzerine Yapılan Tartışmalar -----	106
3.1. Esseniler Tezi-----	106
4. Kumran Cemaati Hakkında İleri Sürülen Diğer Tezler -----	114
4.1. Saduki Tezi -----	114
4.2. Groningen Tezi -----	114
4.3. Jerusalem (Kudüs) Kaynaklı Tez -----	115
4.4. İran Kökenli Tez-----	116

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAZMALARIN YAHUDİLİK ve HİRİSTİYANLIK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ-----

1. Ölü deniz Yazmalarının Yahudilik Çalışmaları Açısından Önemi	123
---	-----

2. Yazmaların Masoretik Metin İle Bağlantıları-----	126
2.1. Tekvin Beyanatları-----	129
2.2. Levililer Kitabı-----	130
2.3. Yeşaya Beyanatları-----	133
2.4. Habakkuk Yorumu -----	135
2.5. Mezmurlar -----	136
2.6. Targum'a Ait Örnekler: Eyüp'ün Tercümesi -----	138
2.7. Pentatök'e Ait Çeviri Metinler -----	142
2.8. Tapınak Yazması -----	143
3. Ölü deniz Yazmaları ve Hıristiyanlık -----	148
4. Kumran Cemaati ve Vaftizci Yahya-----	150
4.1. Vaftizci Yahya ve Öğretisinin Arka Planı-----	150
4.2. Vaftizci Yahya ve Hz. İsa-----	151
4.3. Vaftizci Yahya ve Kumran Cemaati Bağlantısı -----	155
SONUÇ -----	173
KAYNAKÇA -----	179
DİZİN -----	189
EKLER -----	193

ÖNSÖZ

Muhammed ed-Dib adlı bir bedevi, 1947 yılının bir bahar ayında Ölüdeniz'in kenarında kaybettiği koyunlarını ararken bir mağara görür. Muhammed, mağarada rastladığı küplerin içinde saklı binlerce yıllık tomarların tarihin önemli keşiflerinden biri olacağından habersizdir. Onun keşfi, başlarda sıradan bir arkeolojik keşif gibi algılansa da zamanla dinler tarihi araştırmalarına kaynaklık edecektir. Bu yazmaların içerisinde yer alan Tanah metinleri Yahudiler için daha otantik bir kaynak bulma ümitlerini; Doğruluk Öğretmeni ve Mesih gibi kavramlarsa Hz. İsa'ya ilişkin Yeni Ahit dışından tarihsel bir kaynak arayan Hıristiyanları heyecanlandırmıştır. Ayrıca yazmaların tevhide geleneğe sahip bir zümre tarafından yazıldığına dair İslam dünyasında ortaya çıkan tartışmalar Ölü deniz el yazmalarını üç din için önemli hale getirmiştir. Keşfin bir Müslüman bedevi tarafından yapılması, yazmaların Hıristiyan bir antikacı vasıtasıyla duyulması ve yazmalar üzerinde çalışan sayısız Yahudi araştırmacı ve kâşifin katkılarıyla adeta çok kültürlü bir keşif olan Ölü deniz el yazmaları keşfinden bugüne kadar tarih, arkeoloji ve ilahiyat gibi farklı disiplinlerin araştırma konusu olmuştur. Onlarca mağaradan çıkarılan yazmaların bu disiplinlere katacağı yeni bilgilerin heyecanı bir yana, yazmalara ilişkin hem editoryal süreçlerindeki eksiklikler hem de politik, askeri ve akademik sahiplenmelerin etkisiyle ortaya çıkan ve yaklaşık elli yıl boyunca süren gizlenme süreci Ölü deniz yazmalarını gizemli bir keşif haline getirmiştir.

2011 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi alanında yapmış olduğum yüksek lisans sürecinde bu

soruların peşine takılmış ve kıymetli hocam Kürşad Demirci'nin yönlendirmesi neticesinde bir tez hazırlamıştım. Geride kalan sürede yayına çevirme fırsatı bulamadığım konunun, hala önemini koruması ve son yıllarda yazmalara ilişkin yeni keşiflerin ortaya çıkması, söz konusu çalışmanın geliştirilmesi ve basılması düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Nihayetinde yine Kürşad Demirci hocamın tavsiye ve önerileri ışığında yazmalara dair yeni keşifler ve tezlerin de harmanlandığı bu kitabı siz değerli okuyuculara ulaştırmayı başardık. Çalışmada mevcut bilgilerin tamamı elden geçirilmiş ve tarihsel sürece ilişkin sistematik bir düzen oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca son yıllarda bölgede yapılan arkeolojik keşifler, akademik çalışmalar ve güncel tartışmalar da bu kitaba eklenmiştir. Bu bakımdan elinizdeki eserle, son yıllardaki akademik ve arkeolojik araştırmaların da dâhil edildiği ve Ölü deniz yazmalarına ilişkin bir giriş kitabı sunmayı amaçladık.

Çalışmamız giriş ve sonuç kısmı dışında dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde keşfe dair tarihsel süreç, kazı bölgeleri ve editoryal çalışmalar ele alınmıştır. İkinci bölümde yazmalar içerisinde kayda değer bilgiler içeren ve muhtevası bakımından önem arz eden metinlerin tanıtımı yapılmaktadır. Üçüncü bölümde yazmaların sahipleri olarak kabul edilen Kumran cemaatinin özellikleri ele alınmış ve yazmaların sahiplerine yönelik tezler incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise yazmaların Yahudilik ve Hıristiyanlık için ifade ettiği anlamlar üzerinde durulmaktadır. Ekler bölümünde ise, çalışmada geçen bilgileri destekleyici harita ve resimlere yer verilmiştir.

Bir eseri ortaya çıkarmanın ilk adımı olan 'niyet etme' aşamasındaki destekleriyle yüksek lisans danışmanım Kürşad Demirci hocama, öneri ve yönlendirmeleriyle beni teşvik eden doktora danışmanım Fuat Aydın hocama teşekkürlerimi ileti-

yorum. Kitabın basım işlerini üstelenen Eskiyei Yayınlarının tüm çalışanları nezdinde Hüseyin Nazlıaydın Bey'e şükranlarımı sunuyorum. Manevi destekleriyle zihinsel anlamda güçlü kalmama vesile olduğu için eşim Ebru Hanım'a ve kızlarım Beril ve Elif'e çok teşekkür ediyorum.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Halil TEMİZTÜRK
Tekirdağ-Ekim 2022